

Fordítsam vagy ne?

A tulajdonnevek kapcsán fölmerülő műfordítói dilemmákról a fantasztikus irodalom esetében

„A név a prózai szöveg fontos része, lejtése, hangulata van.
A névnek mágikus kisugárzása lehet,
a hétköznapiakban sem mindegy, valakit hogy hívnak.”
(Bodor Ádám)¹

1. Bevezetés. Aki fordít, előbb-utóbb beleütközik a tulajdonnevek fordításának problémájába, a műfordítók számára pedig mindig komoly fejtörést okoz, mit kezdjenek velük. Természetesen ha rendszeresen föl-fölbukkanó gondja van az embernek, akkor utánanéző, hogy van-e erre szabály (nincs), s ha nincs, mi a gyakorlat, mi a szokás, mit tesznek mások, lehetséges-e valahol mérvadó eligazításra lépni az adott témában. A tulajdonnevek esetében rögvest két, egymással szöges ellentétben álló iránymutatást is fölfedez a fejét vakaró fordító: az egyetemen azt tanítják neki, tulajdonneveket nem fordítunk, és persze azt az alapelvet is belésulykolják, hogy a célnyelvi közönség kapja meg ugyanazt a tájékoztatást, amely a forrásnyelvi olvasóknak jutott. Márpedig mindkettőt egyszerre betartani lehetetlen.

Mindkét előírást tökéletesen meg lehet indokolni. Egyrészt ha lefordítjuk a nevet, sokkal nehezebb azonosítani, rátalálni az idegen nyelvű szövegben, ami például párhuzamos szövegek esetén idézhet elő nehézséget. Másrészt a fordítónak tilos visszatartania, nem megosztania lényeges információ(ka)t, mivel ezzel feladatának lényegét, értelmét kérdőjelezi meg. A szabad fordításnak is van határa – még akkor is, ha ezt a mindennapok gyakorlatában sokan feszegetik.

A nevek fordításával kapcsolatosan a magyar kultúrában kettős hagyomány él, mint azt FARKAS TAMÁS (2007) is bőszéggel demonstrálja: a neveket – és annak semmi jelentősége, hogy személy-, intézmény-, márka- vagy földrajzi névről van szó – néha átveszszük eredeti formájukban (pl. *FAO/WHO*, *NATO*, *Robin Hood*, *Little John*, *Barcelona*), néha viszont átültetjük őket magyarra (pl. *ENSZ*, *Rötszakállú Frigyes*, *Rettegett Iván*, *Génuva*, *Varsó*). Az átültetés különösen jellemző beszélő nevek esetében, mint amilyen egyegy főszereplő neve Neil Gaiman Amerikai istenek vagy Sosehol címmel magyarra fordított regényeiben (*Shadow ~ Árnyék*, ford. Juhász Viktor; *Door ~ Ajtó*, ford. Pék Zoltán). Persze nem minden beszélő nevet fordítottak le magyarra. Ellenpéldának álljon itt *Allworthy* uraság Henry Fielding Tom Jonesából (jelentése kb. 'csupa érdem', ezért lehetne mondjuk *Jóraivalóssy*). Továbbá nem is olyan régen, a személynevek esetében követelmény volt a részleges magyarítás: szüleink-nagyszüleink nemzedéke még *Shakespeare Vilmos*-ért és *Verne Gyulá*-ért rajongott, és *Morus Tamás* Utópiáját olvasta.

¹ <http://mno.hu/grund/a-kommunizmus-szenyve-mindnyajunkra-ratapadt-1266107> (2015. 01. 05.)

Az, hogy a két alternatíva közül melyiket választjuk, igen sok tényezőn múlik. Műfordítók esetében természetesen ezek közül meghatározó a kiadó fordításpolitikája, mely leginkább a szerkesztő elvárásaiban és kéréseiben testesül meg, s igen gyakran megköti a fordító kezét. A kilencvenes években például fölkertek, hogy vegyem át egy sorozat fordítását, amelynek addigra már két kötete is megjelent magyarul. Elolvastva a magyar fordítást, találtam benne sok egyéb mellett egy olyan megoldást, amely teljes mértékben szembement az írói szándékkal, és meghamisította az elbeszélés szemléletét. Az eredetiben ugyanis a Jó oldalán állók a gonoszság megtestesítőjét, a Sátánt mindig *the Dark One*-ként említik (jelentése kb. 'a Sötétlelkű, a Gonosz'), mivel már nevének kimondása is vészterhes. A magyar változatban azonban *Sötét Úr*-nak nevezik, a Rossz hívei pedig *Sötét Nagyúr*-nak szólítják (angolul *Great Lord of the Dark*): a két magyar megnevezés között kicsi a különbség, mindkettőben inkább tisztelet van, holott az egyikben teljes elutasításnak kellene megjelennie. Mivel a kiadó ragaszkodott ahhoz, hogy ez a továbbiakban is így maradjon, fájó szívvel visszautasítottam a megbízást. Csakhogy ezt kizárólag a magamfajta műkedvelő műfordítók tehetik meg. Azok, akiknek a megélhetésük teljes mértékben a kiadótól függ, nem ragaszkodhatnak az elveikhez, bármennyire megalapozottak is azok fordítástudományi szempontból.

A kiadók vagy a szerkesztők azonban többnyire nem szólnak bele a műfordítók döntéseibe; egyetlen kivétellel, amiből viszont nem engednek: ők adják a címeket. A címek ezért aztán sokszor eltérnek az eredetitől, és gyakran furcsán hangzanak magyarul. Néha az az ember érzése, hogy semmi közük az eredetihez vagy a mű tartalmához; fontosabb, hogy frappánsak és figyelemfelkeltők legyenek, hiszen a jó cím nagyban befolyásolja a könyv eladását. Ezért ebben az írásban a címekkel nem is foglalkozom, hanem a személynévek, a földrajzi nevek és az intézménynevek fordítására térek ki bővebben.

Ha eltekintünk a fordítói döntéseket kívülről befolyásoló tényezőktől, még mindig maradnak dilemmák. Hadd szemléltessem ezt egy igen egyszerű példával:

A színház volt a legimpozánsabb épület a Main Streeten.

A színház volt a legimpozánsabb épület a Fő utcán.

Mindkettő pontos fordítása ugyanannak az egyszerű angol mondatnak, azonban az első esetében bizonyosak lehetünk abban – persze csak akkor, ha kompetens fordításról van szó –, hogy a kezünkbe került történet angol nyelvterületen játszódik. A második esetben viszont a színház a világ bármely zugában állhat, sőt akár kitalált világban is lehet. Mivel a populáris műfajokban döntően angol eredetiből fordítanak, ezt a döntést viszonylag sűrűn meg kell hoznia minden műfordítónak. És persze ha marad a *Main Street*, akkor *uram* vagy *asszonyom* helyett marad a *Mr.* és a *Mrs.* is, elvégre összeillenek. Ám megtartja-e a műfordító a *Kleenex*-et a *papír zsebkendő* helyett, vagy bármely más ilyen, az angolszász kultúrákban mára közzóvá lett márkanevet? Aligha. S még ha meg is teszi, a legtöbb szerkesztő kihúztatja vele, mondván, ezeket az átlagos magyar olvasó nem ismeri. Honosítsunk, normalizáljunk, ahogyan ezt a kiadó kéri? Biztos jó lesz úgy? Íme: *A világ pénzügyi központja a Fal utcában és annak környékén található.* Ha e mondatot olvassa valaki, időbe telik, míg rájön, hogy a Wall Streetről van szó. Ezt természetesen az angolul nem tudók is kikövetkeztethetik a tartalom alapján, legföljebb pár másodperccel lassabban, mint az angolt beszélők. De az átültető fordítás miatt mindkét csoportnak több szellemi erőfeszítésébe kerül a dekódolás. Tessék, máris egyértelmű, hogy nem feltétlenül jó dolog a már másként meghonosodott neveket átültetni. Arról nem is beszélve, hogy néha az

átültetés nem szerencsés, nem sikerül túl jól, mint azt az ismert és elismert műfordító, Révbíró Tamás által a Facebookon is megosztott alábbi példa is mutatja:

A Mrs. Doubtfire c. filmben muszáj volt magyarítani a címszereplő nevét, mert szójáték-szerűség fűződik hozzá. A fordító borzasztóan szerencsétlen megoldást választott: Tűz-volte. (!) Robin Williams valami újság szalagcíméről olvassa le a két szót: Doubt fire, (a cím kb. úgy szól: Police doubt fire was accidental). Csakhogy ilyen kijelentés, „Tűz volt-e”, nem létezik. Teljesen elképzelhetetlen. Hogy volt-e tűz, az minden esetben szabad szemmel is megállapítható, sőt a legtöbbször bekötött szemmel is. Az eredetiben a rendőrség nem abban kételkedik, hogy tűz volt-e, hiszen az nyilvánvaló. Hanem abban, hogy baleset volt-e.

Szerencsétlen a cím azért is, mert a filmben számtalanszor elhangzik a főszereplő neve (Tűzvolte), ami komplett agyrém, de mégsem akad fenn rajta senki, mindenki úgy fogadja, mintha Millert vagy Williamst mondana. Képtelenség.

Pedig a jó megoldás ott volt a fordító szeme előtt, az újságcikk címében. A rendőrség kételkedik abban, hogy baleset volt. A rendőrség kétli, hogy baleset volt. Kétli. Kéthly... Catele... Cateley... És már ott is vagyunk. Mrs. Cateley. A Cateley-ház asszonya.²

2. A műfordító dilemmája. A műfordító helyzete tehát nem könnyű, még akkor sem, ha a nevek esetében az átültetés mellett dönt: nem csupán a teljes és a részleges alternatívájával találja magát szemközt. A Magyar Írószövetség egyik fordítással foglalkozó estjére egyszer fölkertem több mint egy tucat fordítót ugyanazon rövidke részlet magyarra ültetésére (SOHÁR 2012). Ebben a szövegben szerepelt a szerelem istenének a neve, angolul *Cupid*. Négy magyarul elfogadható neve is lehetett volna az elkészült fordításokban: *Amor*, *Kupidó*, *Amor* és *Cupido*, azonban közülük csak hármat használtak a fordítók, az *Amor* nem kellett senkinek. A négy verziót részint a magyaros vagy latinos írásmód indokolja, részint pedig az a kulturális tudás, hogy a szerelem római istenének *Cupido/Kupidó* nevét – ellentétben az angolszász kultúrákban megszokottal, ahol a felső ajak hibátlan ívének megnevezése *Cupid's bow*, így közismert, gyakran használt név – inkább csak a műveltebbek, iskolázottabbak olvasták vagy hallották, míg a másikat az utca embere is rögvest fölismeri.

Ha a műfordító továbbra is bizonytalan, hogy megtartsa-e vagy inkább átültesse a neveket, és a kortárs műfordításokhoz fordul útmutatásért, akkor sem lesz könnyebb a dolga: folyton-folyvást beleütközik a kettős hagyományba. Néha akár egyetlen mondaton belül is föllelhető mindkét irányzat: *The barge Benares entered the river port of Naiad an hour before sunset*. E mondat 2002-es magyar fordítása: *A Benares naplemente előtt egy órával futott be Najád városának folyóparti kikötőjébe* (Hyperion bukása; ford. Békési József, 2001). Semmi sem indokolja, hogy a *Benáresz* angolos átírásban szerepeljen, a *Najád* viszont magyarosan, hiszen egy harmadik, egyetemen tanított alapelv a fordításoknál a következetesség: ha valamelyik verzió mellett döntünk, mondjuk amellet, hogy a neveket általában nem fordítjuk, akkor azt – elvben – illik következetesen végigvinni a teljes szövegen. Ráadásul példánkban a *barge* (jelentése: 'dereglye, bárka, uszály') kimarad, a *Najád* mellé pedig a fordító betoldja magyaráztaképpen a *város* szót. Holott amennyire magától értetődő, hogy a folyón tett utazás járműve valamiféle hajó, ugyanúgy

² <http://forum.index.hu/Article/showArticle?go=122240168&t=9035718> (2015. 01. 25.)

valószínű, hogy a kikötő nem a vadonban, hanem egy – alighanem nagyobbacska – településen található. S a *folyóparti* jelző azt sugallja, hogy Najád városának van tenger-, tó- vagy patakparti kikötője is.

Amennyiben egyetlen életmű kortárs fordításait szeretnénk segítségül hívni, akkor sem járunk jobban. Vegyük például Philip K. Dick írásait, az első amerikai SF (science fiction) íróét, aki bekerült az irodalmi kánonba. Ezeket a 21. században az Agave Kiadó jelenteti meg, a szerkesztő mindig Csurgó Csaba, zömmel ugyanazzal a fordítóval is fordíttatják őket, ezért az ember azt hinné, egységesen bánnak a tulajdonnevekkel. Nem is tévedhetnénk nagyobbat! A megfilmesítés óta világszerte igen népszerű, és a tévésorozat miatt most még felkapottabbá váló *Az ember a fellegvárban* című regényben (ford. Gerevich T. András költő) az intézmények nevét például konzekvensen átültette a fordító (*Trade Mission on the Pacific Coast ~ a nyugati parti Központi Kereskedelmi Kirendeltség, Rocky Mountain States ~ Sziklás-hegységi Államok* stb.), ám *Kalifornia* – ki tudja, miért – angol helyesírással, *California*-ként szerepel benne. Ugyanígy a *Várjuk a tavalyi évet* című regényben (ford. Pék Zoltán) a főhős beszélő neve változatlanul, *Eric Sweetscent*-ként, míg a neki munkát adó cég neve magyarul, ráadásul hibás helyesírással fordul elő (*Tijuana Fur & Dye Corporation ~ Tijuana Szőrmekészítő és Festő Vállalat*). Az ország vezetőjének, Gino Molinarinak sokat sejtető *Mole* csúfneve (jelentése 'beépített ember, téglá') *Girmo* lett a magyar verzióban, azaz a magyar olvasó kényszerűségből – mivel a *Gino Molinari* névből sehogy sem lehet levezetni a 'spicli'-t – kevesebb tájékoztatást kap. Más kérdés, hogy a *Girmo*-nak semmi értelme: legjobb tudomásom szerint nem létező szó. Talán amit földidéz, az a *girnyó* és a *gizmó* közé tehető, ám egyik sem utal kettős ügynökre, s a névkezdő szótagok (*Gi- Mo-*) közé ékelődő *r*-re sincs magyarázat.

3. Műfordítói megoldások

3.1. Személynevek. A különféle irodalmi fórumokon meglepve tapasztaltam, hogy az olvasók általában azt hiszik a személynevekről, azok nem okoznak gondot a műfordítónak: egy az egyben, gépiesen átvehetők az eredetiből, legfeljebb a magyar helyesírás szabályaihoz kell őket illeszteni, amennyiben nem latin betűs ábécével írták le az eredeti alkotást, például az orosz nevek esetében. Cáfolatul egyetlen mondatot idézek Dan Simmons amerikai író *Hyperion* bukása című regényéből, amelyet sokan a kilencvenes évek kimagaslóan legjobb SF-jének tartanak, s amelynek szokatlan módon és nagy szerencsénkre két magyar fordítása is létezik:

The Hegemony Consul sat on the balcony of his ebony spaceship and played Rachmaninoff's Prelude in C-sharp minor on an ancient but well-maintained Steinway, while great, green saurian things surged and bellowed in the swamps below.

A Hegemónia Konzulja ébenfekete űrhajója balkonján ült és Rahmanyinov Cisz-moll Prelúdijét játszotta egy ősrégi, ám jól karbantartott Steinway-en, miközben hatalmas, zöld, gyikszerű dolgok keringtek bömbölve a lent elterülő mocsárban (ford. Békési József, 2001).

A hegemoniai Konzul ébenfekete űrhajójának balkonján ült, és Rachmanyinov cisz-moll prelúdiumát játszotta egy ősi, de jól karbantartott Steinwayen, miközben hatalmas, zöld, gyikszerű élőlények kavargtak és bömböltek a lenti mocsárban (ford. Huszár András, 2010).

Mint látható, ebben az egy mondatban négy tulajdonnév is található. A két fordító ezeket a márkanéven kívül mind átültette, de másképp. Rahmanyinov zeneszerző nevében Huszár benne felejtett egy *c*-t, a zenedarab címét pedig mindketten elrontották (helyesen: *cisz-moll prelúd*; Békési nagybetűvel, Huszár – nyilván Bach prelúdium és fűgáira gondolva – rossz szakszót választott). Egyikük sem zenész, mégsem járt utána annak, mi a darab címe. A legérdekesebb kérdés talán a mondat alanyának az elnevezése: a konzul ugyanis nem személynév, hanem titulus, diplomáciai beosztás, jóllehet tény, hogy a regényben végig így emlegetik ezt a szereplőt, tehát elvileg rendben van a nagybetű. Ellenben az, hogy a *Hegemónia Konzulja* vagy *hegemóniai konzul*, mást sugall: az előbbi azt, hogy a Hegemóniát képviseli más országban (vö. Magyarország nagykövete), az utóbbi pedig utalhat az állomáshelyre is (vö. budapesti nagykövet), azaz jelen esetben – tehát kiragadva a szövegekörnyezetből – némileg megtévesztő.

A teljesen vagy részben angolosan átírt szláv nevek egyre gyakrabban fordulnak elő a fordításokban (l. *Rachmanyinov* vagy *Újra ropognak a fegyverek Doneckben*³). Ez nem új jelenség, már a rendszerváltás előtt is megesezt néha:

To further enlarge the ceremony he got down – a bit reluctantly – his copy of The Book: A. J. Specktowsky's How I Rose From the Dead in My Spare Time and So Can You, a cheap copy with soft covers, but the only copy he had ever owned; hence he had a sentimental attitude toward it. Opening at random (a highly approved method) he read over a few familiar paragraphs of the great twenty-first century Communist theologian's apologia pro vita sua.

*Hogy a szertartás ünnepélyességét fokozza, kissé vonakodva ugyan, de elővette a könyvet: **Hogyan támadtam fel halottaimból szabadidőmben, és hogyan teheted meg te is**, A. J. Specktowskytól, olcsó, puha kötésű példány, de az egyetlen, ami valaha is az övé volt, ezért kissé érzelmes viszony fűzte hozzá. Találomra kinyitotta (jól bevált módszer), és átfutott néhány ismerős sort a 21. századi nagy teológus apologia pro sua vitájából. (Ford. Veres Mihály, 1986.)*

Nyilván ugyanazért nem lehetett *Szpektovszkij* a szerző, amiért ki kellett hagyni a *Communist* jelzót a teológus előtt. A kor azonban nem magyarázza, miért lett a *bekezdésből sor*, a *vita suá*-ból *sua vita*,⁴ illetve miért számmal és nem betűvel szerepel a huszonegyedik század. És ha már számmal, miért nem a magyar célnyelvben akkoriban bevettnek számító római számmal?

Ebben a regényben a beszélő neveket átültette a fordító, azonban fontosabbnak ítélte – ő vagy a szerkesztő – az elnevezés hosszát, mint pontos jelentését, ami beszélő nevek esetében legalábbis különös. A *Megsemmisítő* ugyanis mindenre kiterjed, nem csupán a formák, alakzatok elpusztítására; a *Formaromboló* közelebb lenne az eredetihez:

*The origin of the **Form Destroyer** is unclear; it is, for instance, not possible to declare whether (one) he was a separate entity from God from the start...*

³ Magyar Nemzet Online. 2014. szeptember 13., szombat 18:12, frissítve: szombat 19:31, forrás: MTI, szerző: W. L.

⁴ Hacsak nem a rag miatt, mint írásom egyik lektora fölvetette, ami szerintem nem indokolja a szórend fölírását, hiszen a címek is kaphatnak toldalékok kötőjellel elválasztva.

A Megsemmisítő eredetét homály fedi. Nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy vajon I. kezdetől fogva Isten különálló része volt-e... (Ford. Veres Mihály, 1986.)

A beszélő nevek mindig komoly gondot okoznak, különösen olyankor, mint az előbb már citált *Mole*-nál, amikor az elnevezés kötődik valamihez, például rá épül a cselekmény következő része. Vagy amikor a beszélő név egy szó eltorzítása egy másikká, amelynek van jelentése, méghozzá a történet szempontjából fontos jelentése, ez azonban magyarul valamiért nem kivitelezhető. Jane Yolen amerikai író Csipkerózsza című regényében például az unokák szeretetteljesen *Gemmá*-nak hívják nagyanyjukat; ez a *Granny* értelmező, népetimológiaszerű eltorzítása. Igen ám, de a *Gemma* valódi női név, amelyet az olaszból kölcsönöztek az angolok, és a nyolcvanas években igen népszerű volt; a jelentése 'drágakő'. Az unokák ezzel tehát a szeretetüket, ragaszkodásukat, nagyrabecsülésüket is kifejezik: nagyanyjukat ékkőnek, drágaságnak, kincsnek tartják. A magyar fordítás ezzel szemben egyszerű összevonással *Nami*-nak (*nagymami*) nevezi a titokzatos nagyanyát, akinek amnéziája és különleges meséje miatt az unoka nyomozni kezd, és eljut egészen a chełmnoi koncentrációs táborig. Ez a megoldás, jóllehet érthető választás, nem szerencsés, mert a szó hangzása túlságosan emlékeztet a gyermeknyelvi *nyami*-ra vagy a *Na, mi?* kérdésre.⁵ Alighanem akár az eredeti *Gemma* megtartása, netán magyarázattal vagy magyarázó lábjegyzettel ellátva, akár a megszokott *nagyi* alkalmazása jobban érzékeltette volna az unokák erős kötődését. Ilyen kérdésekről azonban ritkán faggatják az olvasókat az olvasáskutatók és az irodalomszociológusok, ezért aztán csak tétova föltevésünk lehetnek arról, milyen hatást vált ki a műfordítói átkeresztelés a közönségből. (Kivéve egyes konkrét eseteket, mint a Harry Potter- vagy a Witcher-fordításoké; az előbbi kapcsán I. HERTELENDY RÉKA 2011-es írását, az utóbbiról pedig maga a fordító, KELLERMANN VIKTÓRIA számolt be az áprilisi Zsáner, pop, kultúra konferencián.)

Az angol esetében egészen nagy bajba is kerülhet a fordító, mert az azonos alakú és többjelentésű szavak gyakorisága miatt előfordulhat, hogy még a szövegkörnyezetből sem egyértelmű a konkrét jelentés – főleg, ha az író erre még rá is játszik. Sir Terry Pratchett Korongvilág-sorozatában, amely toronymagasan vezeti a komikus fantasy műfaj népszerűségi és eladási listáját, már a harmadik kötetben megtudjuk, hogy az elismerten legnagyobb tudású boszorkány, *Granny Weatherwax* egy *Bad Ass* nevű faluban lakik, az elnevezés eredete azonban csak jóval később, a *Carpe Jugulum* című 23. kötetben derül ki. A falu nevének magyar fordítása a 3. kötetben *Aranyér*, húsz kötetrel később azonban kiderül, hogy az alapításhoz kötődő történet szerint valójában *Csökönyös Szamárnak* kellene lennie. Ilyen esetben a fordító már nem sokat tehet. *Granny Weatherwax* a *Hölgyek és urak* című kötettől kapott új magyar nevet:

There was a badger in the privy. Granny Weatherwax poked it with her broom until it got the message and lumbered off.

Egy borz tanyázott az árnyékszéknel. Wiharvész Anyó addig bökdöste a seprűjével, amíg át nem ment az üzenet, és a rágcsáló [sic!] el nem oldalgott. (Ford. Farkas Veronika, 2007.)

A *Weatherwax* magyar változata részint hozza – nagyjából – a jelentést is, részint azonos szótagszámú, ami a szövegritmus szempontjából lehet igen lényeges, egyszóval

⁵ Mint írásom már emlegetett lektora írja.

remek megoldás, bár szerencsésebb lenne a magyar hagyományokhoz illeszkedve kisbetűvel kezdeni az anyót (és a hozzá hasonlókat: az angol nagybetűvel írja például a 'király'-t is, a magyar nem: *King Verence ~ Verensz király*). A műfordítóknak tudomásul kell venniük, hogy az angol lényegesen többször használ nagybetűt. (A borz átminősítése rágsálóvá állítani képtelenség, ráadásul ha nincs két alanyváltás, csak egy, mint az eredetiben, akkor nem is lett volna szükség a beiktatására.)

Itt szeretném föl hívni a figyelmet az előbb már emlegetett műfordítói dilemma (*Main Street* vagy *Fő utca*) egy alfajára: amennyiben a tulajdonnév, amelyet magyarra kell ültetnünk, nem „egy az egyben” beszélő név, mint a fentebbi *Weatherwax*, akkor mit tegyünk? Fordítsuk le a – hozzávetőleges – értelmét, vagy keressünk valami hasonló hangzásút magyarul? Mindkettő mellett szólhatnak érvek, és csakis a szövegkörnyezet alapján dönthetjük el, melyik vonatkozás a fontosabb. Ilyen esetekben azonban csúnyán melléfoghatunk.

Arról már nem is beszélve, hogy bármelyik megoldás mellett döntünk, fölmerül az a kérdés is: hogyan írjuk? Abban a pillanatban, amikor a kétjegyű betűket (*cs, dz, gy, ly, ny, sz, ty, zs*), a háromjegyű betűt (*dzs*) és az ékezetes betűket (*á, é, í, ó, ő, ö, ű*) használjuk, a magyar nyelvhez kötjük azt a bizonyos tulajdonnevet. Ez viszont kitalált világok és hangsúlyosan eltérő, nagyon idegen kultúrák szerepeltetésekor furán hathat. Vannak olyan fordítók, akik ezt mindenáron kerülendőnek ítélik, és például a fentebbi *Wiharvész* nevet *Wiharvees*-nek írják. Mások – Farkas Veronikához hasonlóan – átmeneti megoldásokat preferálnak, amelyekben valami jelzi az idegenséget, mint a magyarban nem használatos *w* a *Wiharvész*-ben. S megint mások nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel, ugyanis a magyarosan írt neveket nem tartják kizökkentőnek (például a cikk elején emlegetett Gaiman-regények fordítói).

A következő példák George R. R. Martin amerikai írónak A tűz és jég dala című ciklusából származnak, és elképzelhető, hogy némi átfedésben lesznek HORVÁTH VIVIEN-nek ebben a számban megjelenő, ugyanerről a témáról írt cikkével (vö. HORVÁTH 2015). Ez a sorozat igen népszerű, kötetei milliószámra fogynak, s amióta az HBO több évados tévéfilmsorozatot forgat belőle, közönsége még nagyobbra duzzadt. Számunkra azért különösen érdekes, mert irgalmatlanul sok szereplőt mozgat, s mindnek van neve, ráadásul az elnevezések szabályszerűek. Mármint angolul. Magyarul abba a furcsaságba botlunk, hogy teljesen következtelenül, összevissza, bár azért néhány kategóriába rendezhetően fordítják a személyneveket.

Az első kategóriába sorolom azokat, akiknek mindig lefordítják a vezetéknevét, az utónevük azonban mindig megmarad, például *Ser Virágos Franklyn*, *Ser Folyami Tristan*, *Havas Jon*, *Hegyi Joy*, *Szikla Humphrey* – máshol a *Stone* fordítása nem *Szikla*, hanem *Köves* – *Viharos Ronald*, *Homok Ellaria*. Könnyen elintézhető a dolog azzal, hogy ezek a hét tartományban a törvénytelen gyermekeknek adott „családnevek”, mind valamiképpen jellemző a tartományra, ezért ültette át őket a fordító. Sajnos azonban nemcsak a fattyak neve szerepel így, hanem nemesuraké is, például *Ser Kacsamezei Rolly*, *Királyhegyi Ser Patrek*, *Ser Tengerjáró Davos*, *Jótestvér Norne*, *Zúzottkő ura*, és közembereké is, például *Hosszúvizes Rennifer*, *Tímár Tyrion*, melyek között bőven akad ragadványnévből vagy helynévből lett családnev.

A második kategóriába azok tartoznak, akiknek nem fordították le a nevét, holott az övék is legalább annyira beszélő név, mint az első kategóriába tartozóké. Szinte az összes főbb szereplő ide sorolható: *Eddard Stark*, *Victarion Greyjoy*, *Dorna Swyft*, *Ermesande Hayford úrnő*, *Alise Ladybright úrnő*, *Mace Tyrell*, *Orton Merryweather nagyuír*, *Ser*

Osmund Kettleblack (korábban, az első fordítónál *Feketeüst*), *Ser Arys Oakheart*, *Ser Rufus Leek*, *Selmond Stackspear* nagyúr, *Ser Tybolt Hetherspoon*, földdel rendelkező lovag. Vajon nem vetíti-e előre a kompromisszumra képtelen Eddard nagyúr sorsát, hogy a neve 'hajthatatlan'-t (is) jelent?

A harmadik kategóriába azok a szereplők kerülnek, akik állandó jelzővel, ragadvány-névvel rendelkeznek, amelyeket természetesen lefordítottak magyarra, így *Bátor Barristan*; *Ser Jaime Lannister*, a *Királyölő*; *Tyrion Lannister*, az *Ördögfióka*; *Ser Byron*, a *Szépséges*; *Ser Morgath*, a *Vidám*; *Árnyasréti Ser Shadrick*, a *Vesztett Egér*; *Harrold Hardyng*, más néven *Örökös Harry* [*Harry the Heir*]. Ha nagyon módszeresen járnék el, akkor rögtön ketté is kellene osztani ezt a csoportot azokra, akiknek egyén- és családneve megmarad, és azokra, akikét legalább részben magyarra fordították, az utóbbi persze jóval kisebb lenne. S ha már a példák közé tettem *Örökös Harry*-t, hadd jegyezzem meg, hogy nem csak az angolban akadnak azonos alakú szavak, s ez az *örökös* ilyen formában nem a leg-szerencsésebb választás: hátravetve, határozott névelővel jobb lett volna.

A következtelenséget mi sem támasztja alá jobban, mint két mellékszereplő – angolul tudók számára mulatságos – magyar elnevezése a negyedik kötetben. Az egyik *Iffjú Sáros Mudd*. Mivel a *mud* szó jelentése *sár, iszap*, a fordító nyilván azt gondolta, furcsán hangozna az *Iffjú Sáros Sár*, s inkább megőrizte a név felét angolul. Hasonlóan járt el *Robin Peasebury*, *Borsóföld ura* esetében is, akinek neve magyarul *Borsóvári Robin*, *Borsóföld ura* kellene, hogy legyen. Itt is elkerülte a fordító az ismétlést, holott ha megnézett volna néhány 19. századi vagy 20. század eleji magyar nemesi titulust, akkor láthatta volna, hogy az ilyen ismétlések igen gyakoriak a nemességnél. Vajon a ciklus fordítói csak a személyneveknél jártak el így, vagy más esetben sem törekedtek következetességre?

3.2. Földrajzi nevek. Ezek után nyilván nem lesz meglepő, hogy a tűz és jég ciklusában előforduló földrajzi neveknél pontosan ugyanezt a kettősséget tapasztaljuk. Igazából semmi más logikus magyarázatot nem lehet erre adni azonkívül, hogy a fordítónak nem mindig volt ihlete vagy egész egyszerűen ideje frappáns magyar neveket kreálni. Másként miért fordította le az *Ökörgázló-t* (*Oxford*), és vette át az *Yronwood*-ot (*Vasfa*)? Kiválasztottam az egyik kötetet (Varjak lakomája) és megnéztem a térképeken a földrajzi neveket: *Blacktyde*, *Harlaw*, *Orkmont*, *Pyke*, *Arbor*, *Inn*, *Felwood*, *Ghaston Grey*, *Brimstone*, *Lannistrév* (korábban *Lannisport*), *Casterly-hegy* (korábban *Kaszter-hegy*), *Harroway nagyúr városa*, *Redwynne-szoros*, *Massey-kanyar*, *Flint-sziklák*, *Kraken-fok*, *Sas-fok*, *Sóbérc*, *Vasember-öböl*, *Sárkánykő-sziget*, *Viharvég*, azaz teljesen megőrzött, részlegesen és teljesen lefordított név egyaránt van köztük.

Egyértelműen látszik, hogy a földrajzi nevek esetében ugyanolyan találomra fordított a műfordító – illetve két műfordító, mivel ennél a kötetnél vette át a sorozat további fordítását Pétersz Tamástól Novák Gábor –, mint a személynevekében: hiszen ha lefordította a *nagyúr városa* részt, miért nem fordította le a *Harroway*-t? Mind a *harrow* ('borona', 'vándormadarak vonulásának V-betűje'), mind a *way* ('út, mód') viszonylag könnyen értelmezhető. Vagy ha lefordította a *sziklák*-at meg a *fok*-ot, a *flint*-et ('kova') és a *kraken*-t ('krák') miért nem? Miért maradt meg angolul az *Inn* ('fogadó, vendéglő, csárda')? Szándékosan olyan példákat választottam, amelyekből kitűnik, hogy jó angoltudással nem okozhat gondot átültetésük magyarra, amennyiben persze azt akarjuk, hogy az olvasó ezeket a helyeket ismerősként fogadja el. Ha a cél az, hogy újra és újra „elidegenítsük”, ráébredjünk arra, hogy a történet egy mesebeli, mégis angol nyelvű világon játszódik, akkor

talán valóban üdvösebb a nem mindennapi személy- és helynevek alkalmazása. De a ve-gyes bánásmód inkább azt sugallja, hogy nem volt ilyen kezdeti döntés, sem gondos mér-legelés ebben a kérdésben: ha rögvest adódott megoldás, magyar nevet kapott a fok vagy bérc, ha nem, a fordító nem szánt rá időt, átvette és robogott tovább, hogy határidőre elké-szüljön a munkával. És nem is a fordító személye számít, hiszen – mint a *Feketeüst ~ Kettleblack*, illetve *Lannisport ~ Lannisrév* példák mutatják – mindkét fordító magyarít olyan beszélő nevet, amelyet a másik nem.

3.3. Intézménynevek. Saját műfordítói gyakorlatomból is rengeteg példát hozhatnék, melyek – éppúgy, mint a többieké – ékesen szemléltetnék, hogy a műfordító döntése az adott szöveggörnyezetétől függ, és ennek következtében nem is konzekvens. Nemrégiben lefordítottam egy regényt, Arthur C. Clarke és Michael Kube-McDowell *The Trigger* című művét, amely magyarul a kiadó döntése alapján két kötetben jelent meg: a Tűzszünet címet kapta, s mindkét kötetnek lett még egy alcíme is (*Trigger/Ravasz, Jammer/Béklyó*). A tagolás az eredeti három részből az elsőt tette az első kötetbe, a lényegesen rövidebb második részt és a nyúlfarknyi harmadikat pedig a második kötetbe. Szempontunkból azonban fontosabb volt a kiadó kérése, hogy a regényben előforduló rengeteg intézmény-nevet fordítsam magyarra. Igen ám, de az amerikai kormányzat, tudományos, művészeti és sportélet (stb.) számos intézménye közismert és gyakran emlegetett magyar nyelv-használatban is. Azaz van meghonosodott formájuk: mindenki tudja, az angolul nem be-szélők is, hogy miről beszélünk, ha – angolos kiejtéssel – a *CIA*-t vagy a *Wall Street Journal*-t emlegetjük. Amikor erre föl hívtam a kiadó figyelmét, módosították a kérést: ezeket inkább őrizzem meg, csak minden más, a nagyközönség számára ismeretlen tu-lajdonnevet fordítsak magyarra. Ezzel viszont az volt a gond – azon túl, hogy természe-tesen semmiféle konkrét meghatározása nem létezik a nagyközönség ismereteinek –, hogy számos helyen egymás mellett fordult elő híres és kevésbé ismert intézmény neve, pél-dául az itt következő felsorolásokban (az előbbiben három egyetem, az utóbbiban három tudományos intézmény szerepel): *sem a Stanfordon, sem a Purdue-n, sem a Tennessee Ál-lamin* vagy *a Smithsonian, a Természettudományi Múzeum és az Egyesült Államok Tenge-részeti Observatóriuma*. Nagyon különösen hat egymás mellett az angol és a magyar név.

A szövegben, az amerikai kultúrában megszokott módon, rengeteg betűszó, illetve rövidítés is szerepelt, nem csupán a már említett *CIA* és az *FBI*, hanem más kormányzati és egyéb szervek, testületek megnevezése is. Ennek következtében rengeteg magyarázó lábjegyzetet kellett a regénybe illeszteni, jöllehet már a kilencvenes évek óta tudjuk, hogy még a diplomás olvasók zöme is olvasatlanul átugorja ezeket, azaz hasznosságuk erősen megkérdőjelezhető, a tördelést is megnehezítik, és az oldal külalakját is elcsúfítják. Mindazonáltal a bevezetőben már említett alapkövetelménynek eleget kell tenni: nem il-lendő kevesebb tájékoztatást adni a fordított mű olvasóinak, mint amennyit az eredeti olvasói kaptak. Ezért aztán hemzsegték az ilyen betoldások intézménynevek és betűszók magyarázataképpen:

Őn ezt mondja, mégis a Ravasz-termelés kilenctizedét olyan címekre küldette, ami vagy „Fort”-tal kezdődik vagy „Base”-zel végződik. > (Lábjegyzet: A Fort jelentése erőd, a Base-é támaszpont, mindkettő hagyományos elnevezése katonai létesítményeknek. [A ford.]

FCC > (Lábjegyzet: Szövetségi Kommunikációs Bizottság. [A ford.])

ATF > (Lábjegyzet: *Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms and Explosives, azaz az Alkohol- és Dohánytermékek, illetve Lőfegyverek és Robbanószerek Forgalmával Foglalkozó Iroda. [A ford.]*)

NTSA Sportpisztolylövő Országos Bajnokságon > (Lábjegyzet: *National Trap Shooting Association, kb. Országos Traplövész Szövetség. [A ford.]*)

Ez az eljárás talán a legszembetűnőbb a regény elején, a szereplők felsorolásánál, ahol egyes szervezetek, illetve vállalatok neve angolul szerepel (*Terabyte Laboratories, Mind Over Madness, Aurum Industries, Allied General*), másoké magyarul (*Amerikai Egyesült Államok, Szövetségi Nyomozóiroda, Védelmi Hírszerző Ügynökség, Tisztességes Igazságszolgáltatás Néphadserege*), továbbá három betűszó is akad köztük, melyek közül kettő angol, és magyarra fordított teljes nevük mögött állnak (*FBI, DIA*), egy pedig a magyarra fordított név kezdőbetűiből tevődik össze (*LOSZ*) – plusz ott a *public relations* közismert *PR* rövidítése is. Ennél zavarosabban nem is lehetne bánni a tulajdonnevekkel, amit tovább tetéz a rengeteg amerikai – multikulturális – személynév.

Dramatis Personae

A Terabyte Laboratoriesnál:

[...]

(A FŐVÁROS) Washingtonban:

Grover Wilman szenátor, a *Mind Over Madness* alapítója

Mark Breland, az Amerikai Egyesült Államok elnöke

[...]

Aimee Rochet, PR-igazgató

Edgar Mills, a Szövetségi Nyomozóiroda (FBI) igazgatója

Jacob Hilger, a Védelmi Hírszerző Ügynökség (DIA) igazgatója

MÁSHOL:

Aron Goldstein, az *Aurum Industries* tulajdonosa és a *Terabyte Laboratories* legfőbb befektetője

John Samuel Trent, a *LOSZ* elnöke

Jules Merchant, a katonai beszállító *Allied General* elnöke

Philby Lancaster, a *LOSZ* ügyvédje

Robert Wilkins, a *Tisztességes Igazságszolgáltatás Néphadseregének helyi parancsnoka*

Mindennek magyarázata az, hogy a kérésnek megfelelően a fiktív, valamint itthon jobbra ismeretlen neveket átültettem magyarra, kivéve a vállalatok nevét, ugyanis amerikai környezetben furcsán hatottak volna a magyar cégnevek, főként a fantázianevek, míg az intézménynevek többnyire leíró jellegűek, ezért gyakran önmaguk magyarázatául is szolgáltak. Továbbá a megtartott betűszók arra is jók, hogy könnyen rájuk lehessen bukkanni angol szövegkörnyezetben, amennyiben valaki utánuk szeretne nézni: ha ezek nem szerepelnének, az olvasó kénytelen lenne saját maga visszafordítani a tulajdonnevet angolra, és annak alapján keresgélni; ez pedig finoman fogalmazva sem a legcélravezetőbb megoldás.

Az itt röviden bemutatott kaotikus helyzet a legtöbb szépirodalmi műben nem fordul elő, s ha mégis, korántsem ilyen mennyiségben. Ez az írás azonban a politikai krimi és a tudományos fantasztikum közeljövőbe helyezett ötvözete, ezért hitelességének

megteremtése folyamán erősen támaszkodik a valóban létező intézményekre és szervezetekre. Ekként kitűnő példa arra, milyen sokrétű feladata lehet a műfordítónak a tulajdonnevek kezelése során: ki kell nyomoznia, létezik-e az adott név hordozója a mi konszenzuális valóságunkban, és ha igen, van-e ennek a névnek bevett magyar fordítása. Ha van, nem félrevezető-e a fordítás, használható-e az irodalmi alkotásban; ha nincs, melyik megoldás a legüdvösebb az adott környezetben. Ha ilyen névviselő nincs, van-e valami hozzá hasonló, annak van-e magyar megfelelője; és így tovább. Majd a vizsgálódás és töprengés eredményét a kiadó elé kell terjeszteni, amely – általában a szerkesztő személyében, néha azonban egész „kupaktanács” formájában – rábólint vagy elutasítja, esetleg kiváló, esetleg vérlázítóan oda nem illő javaslatot tesz. Mindez igencsak időigényes.

S eddig csak olyan nevekről írtam, amelyeket könnyedén át lehetett ültetni magyarra. Néha azonban ez nem olyan egyszerű.

4. A beszélő nevek fordíthatósága-fordíthatatlansága. Azt hihetnénk, hogy a kortárs irodalom ritkán alkalmaz beszélő neveket, ám ezek gyakrabban fordulnak elő, mint gondoljuk. A fordítási gondokat és fejtörést okozó eseteket két Sheri S. Tepper-műből kölcsönözöm. Tepper itthon ismeretlen (vö. SOHÁR 2015), a nyolcvanas éveit taposó kortárs amerikai író, aki elsősorban az SF műfajban alkot, mely rövidítést az ő esetében *speculative fiction*-ként érdemes föloldani. *The True Game* [Az igazi játszma] című „trilógiák trilógiájá”-ban, mely a nyolcvanas évek közepén jelent meg, és azóta is folyamatosan új rajongókra talál, számos szereplőnek adott beszélő nevet, mely az illető valamilyen tulajdonságára utal. Például az a boszorkány, akinek egyik erőssége az illúziókeltés, melynek segítségével megégett, elcsúfult külsejét elrejti, és kápráztatóan szépnek látatja magát, a *Dazzle* ’Elvakítás’ nevet viseli; testvérét, aki gyógyító, *Silkhands*-nek ’Selymeskezek’-nek hívják; egy bármilyen alakot magára ölteni képes nő neve *Mavin Manyshaped* ’Sokalakú Mavin’; azt az embert, akire nem hat a többi varázssereje, *Riddle*-nek ’Talány’-nak szólítják; azt a szolgát, akit a megóvendő gyermek mellé rendelnek felügyelni, *Chance*-nek ’Esély’-nek nevezik, mert a fiúnak így van esélye fölőlni, nem pusztítják el idő előtt; apja, a varázsló pedig a *Himagger* nevet viseli. Ez első látásra különösnek tűnhet, de némi gondolkodás után rá lehet jönni, hogy három részből, két szóból és egy képzőből alkották, *High + Mage + ry*, azaz nagyjából annyit tesz: ’Nagyerejű Varázslóság’, kissé átalakítva ’Nagyerejű Óvarázslósága’.

De nem csupán az igazi játszmaiban részt vevő játékosok nagyobbik része visel beszélő nevet, hanem a bolygóra a Földről űrhajóval odavitt tudósok leszármazottai (pl. *Manacle* ’Bilincs’, *Shear* ’Megnyír/Deformálódás’, *Quench* ’Elolt/Elfojt’, *Flogshoulder* ’kb. Ostorváll’, *Huskpaw* ’kb. Burokmancs’) és azok génmanipulációkkal előállított szörnyetegszolgái is (pl. *Naggy Lap* ’kb. Aljas Cirkuláló’). Ezek között akadnak egyszerűek is, amelyeknél csak a szótagszám, illetve az azonos végződés okozna gondot, például *Fatman* ’kb. Kövér Férfi’, *Tallman* ’kb. Magas Férfi’. A sziámi ikrek neve kicsit bajosabb, ugyanis külön-külön is van nevük és együtt is: *Dupez One* ’kb. Dupla Egy’, *Dupez Two* ’kb. Dupla Kettő’ és *Dupies* ’kb. Duplák’. Ezeknél az elnevezéseknél fontos, hogy bár nem létező nevek angolul, a hangzásuk alapján lehetnének ilyen nevek, és az alakjuk szabályos, tehát a magyar megfelelőeknek is szabályos képzésű, hasonló hangzású és kellemetlen asszociációkat keltő formációknak kell lenniük. Megint hangsúlyozom: ez sok időt és kreativitást igénylő feladat, amelyet a szoros határidőkkel igen csekély díjazásért dolgozó műfordítók sokszor nem engedhetnek meg maguknak.

A beszélő földrajzi nevek (pl. *Bannerwell*, *Shadowmarches*, *Reavebridge*, *Schooltown*, *Three Nob*, *Blot*) között már olyan is akad, amelyikben egy kitalált lény neve szerepel: *Dorbor Range* 'kb. Dorbor-hegység'. Egy másiknál, ha a jelentést akarnánk lefordítani, el kellene dönteni, hogyan tevődik össze a *Haw sport* elnevezés: *Haw* + *sport*, vagy *Haws* + *port*, vagy *Haw's* + *port*, miközben a *haw* jelentése egyáltalán nem egyértelmű. De mindez könnyű feladat ahhoz képest, amit Tepper *The Margarets* [A Margareték] című regénye tartogat. Ebben a Marson magányosan nő föl egy *Margaret Bain* nevű lány, és arról fantáziál, mint minden rendes gyerek, hogy mi minden szeretne lenni: királynő, orvos, kém, hősies bajnok, gondolatolvasó, varázslónő-sámán és sok nyelven beszélő tolmács.

Sheri S. Tepper: The Margarets
(A marsi) *Margaret Bain*

1. *Gretamara*, [egy *Margaret*] a *Kertész fogadott lánya a CHOTTEM bolygón* – gyógyvítő
2. *Ongamar*, [egy *Margaret*] rabszolga, varrónő a *CANTARDENE bolygón* – kém
3. *Naumi*, [egy *Margaret*] *Rastarong örökbe fogadott fia a THAIRY bolygón* – harcos
4. *Mackey nagymama* [egy *Margaret*] a *TERCIS bolygón* – nyelvész
5. *Mar-agern*, [egy *Margaret*] rabszolga, pásztor a *FAJNARD bolygón* – telepatha
6. *Wilvia* [egy *Margaret*] a *POKOL bolygón* – királynő
7. *M'urgi*, [egy *Margaret*] *Farkasanya tanítványa a B'YURNGRAD bolygón* – sámán

Úgy hozza a történet, hogy *Margaret* élete különböző fordulópontjain kiválnak belőle ezek a korábban elképzelt személyiségek, és önálló életre kelnek, majd a végén egymásra talál mind a hét szereplő, és közösen elhárítanak egy vészes fenyegetést az emberiség feje fölül. Nagyszerűen megírt mese, a legmelegebben ajánlom mindenkinek, és boldogan fordítanám magyarra, habár nem lenne könnyű feladat, többek között az előbb felsorolt nevek miatt. Látszólag az lenne a legjobb megoldás, ha megtartanánk az eredeti elnevezéseket, ezt azonban nem tehetjük meg a következő rész miatt:

"I will be a queen," I told myself, repeating this until it became a mantra. I, a queen will be. Queen Willbea. No. That had an ugly sound to it. It should be softer. Wilvia. Queen Wilvia. That pleased me, and I bowed to myself in the mirror. [...] "Others have been warriors, now me!" I cried to my mirrored self. I spelled it "Naumi." He was a quiet but very clever one. He wasn't huge and muscular, so he had to outthink other people. He became the warrior who guarded the borders, who protected the queen, and being him was fun because I liked being a boy sometimes. We had no animals on Phobos or Earth, but there were animals on many of my imagined worlds. Yaboons and gammerfrees and umoxen. I talked to them all the time in my guise as Mar, the telepath, who could talk to animals, and humans. I explored things as dark, smoky Margy, the shaman, the one who would travel in her mind. Traveling in my mind was something I did a lot of.

The linguist was going to be me, myself, I decided. I loved words. Learning words was the best part of learning anything, so plain Margaret was the linguist. The healer was young and very kind. She wasn't as clear as the others. I supposed she would come into being later, as I learned more about her particular talents, because a healer would be very useful.

– Királynő leszek – ígértem magamnak, s addig mondogattam, míg mantra lett belőle. **Én, királynő leszek. Leszek királynő.** Nem. Ennek nem tetszik a csengése. Lágýabb hangzás kellene. **Leszel. Liesel királynő.** Ez tetszett, s meghajoltam tükörbéli önmagam előtt [...] – Mások már voltak harcosok, **most majd én!** – kiáltottam a tükörképemnek. **Malydennek** írtam le. **Malyden** csöndes, de nagyon okos fiú volt. Nem volt megtermett és izmos, ezért túl kellett járnia mások eszén. Harcos lett, aki a határt őrizte, aki a királynőt védelmezte, és jó móka volt Malydennek lenni, mert néha öröömöm leltem abban, hogy fiú lehetek. A Phoboszon meg a Földön mi nem tartottunk állatot, de rengeteg elképzelt világon éltek. Jabuinok meg gamfrik meg biwajok. Folyton beszélgettem velük, amikor **Mar**, a telepata bőröbe bújtam, aki értett az állatok meg emberek nyelvén. Titokzatos, füstös **Margy** sámánként, aki képes volt gondolatban utazni, kifürkészttem dolgokat. Sokat utaztam gondolatban.

A nyelvész majd én magam leszek, döntöttem el. Szerettem a szavakat. A szavak megtanulása volt minden tanulás legjobb része, ezért a sima **Margaret** lett a nyelvész. A gyógyító fiatal volt és végtelenül kedves. Ő nem volt olyan világos, mint a többiek. Úgy gondoltam, ő majd csak később fog kialakulni, amikor már többet tudok az ő sajátos képességeiről, mert egy gyógyító nagyon is hasznos lehet. (Saját fordítás)

Itt ugyanis Margaret felsorolja a személyiségeket, akiről-amelyekről álmodozik, s elmagyarázza azt is, hogyan kapták a nevüket. Ahhoz, hogy ez magyarul is könnyed és elegáns legyen, ezt a passzust igencsak kreatívan kellene átültetni, hiszen például a királynő neve (*a queen will be – Willbea*) az *Én királynő leszek* mantrából ered. Ebből jó magyar nevet alkotni nem kis feladat, mert a gépiesen előállítható *Leszek királynő* azzal, hogy értelmes, jelentéssel bíró szerkezet, szóba sem jöhet. Vagy a harcos elnevezését (*now me – Naumi*) a *Mások voltak már harcosok, most majd én!* felkiáltás végéből kellene összerakni, márpedig a *Majdén* név nem hangzik túl jól. És mint a korábbi felsorolásból látható, olyan neveket szükséges kreálni, amelyeket aztán szabályosan még tovább lehet variálni: *a queen will be – Willbea – Wilvia...*

A példák, példamondatok sorolása hosszasan folytatható lenne, azonban írásom célja nem a viszonylagos teljességre törekvés, hanem egy speciális problémakör leírása a műfordítás szemszögéből. Summa summarum, a műfordító dolga nem könnyű, mert a következtelen, látszólag vaktában történő névadás mögött a szimpla oda nem figyelésen túl sokféle megfontolás, számos indok húzódhat meg. A tulajdonnevek jelentőségéről e helyt nyilván fölösleges lett volna értekezni, de az idegen nyelvekről történő fordítás során felmerülő dilemmák ismertetése, a műfordító gondolkodásának és szempontjainak bemutatása talán segít hidat verni a nyelvtudomány és a műfordítás művelői között, és a nagyon más nézőpont megismerése minden bizonnyal mindkét oldalnak hasznára válik.

Felhasznált források

- Clarke, Arthur C. – Kube-McDowell, Michael 1999. *Trigger*. Bantam Spectra, New York.
 Clarke, Arthur C. – Kube-McDowell, Michael 2014. *Tűzszünet 1. Ravasz*. Ford. Sohár Anikó. Metropolis Media, Budapest.
 Clarke, Arthur C. – Kube-McDowell, Michael 2014. *Tűzszünet 2. Béklyó*. Ford. Sohár Anikó. Metropolis Media, Budapest.

- Dick, Philip K. 1970. *A Maze of Death*. Doubleday, New York. (Online: első Vintage Book kiadás 1994. <http://worldtracker.org/media/library/English%20Literature/D/Dick,Philip%20K/Dick,%20Philip%20K/Dick,%20Philip%20K%20-%20A%20Maze%20of%20Death.pdf>; 2012. 08. 16.)
- Dick, Philip K. 1986. *A halál útvesztője* [A Maze of Death]. Ford. Veres Mihály. Móra, Budapest.
- Dick, Philip K. 2003. *Now Wait for Last Year*. Gollanz, London. Első kiadás: Doubleday, New York, 1966.
- Dick, Philip K. 2007. *Várjuk a tavalyi évet* [Now Wait for Last Year]. Ford. Pék Zoltán. Agave Kiadó, Budapest.
- Dick, Philip K. 1962. *The Man in the High Castle*. Putnam, New York. (Online: Berkley kiadás 1981. január. <http://www.autistici.org/2000-maniax/texts/philip%20k%20dick%20-%20the%20man%20in%20the%20high%20castle.pdf>; 2012. 08. 16.)
- Dick, Philip K. 2003. *Az ember a Fellegvárban* [The Man in the High Castle]. Ford. Gerevich T. András. Agave Kiadó, Budapest.
- Gaiman, Neil 2001. *American Gods*. HarperCollins, New York.
- Gaiman, Neil 2003. *Amerikai istenek* [American Gods]. Ford. Juhász Viktor. Szukits Kiadó, Szeged.
- Gaiman, Neil 1996. *Neverwhere*. Penguin Group – BBC Worldwide Ltd., London.
- Gaiman, Neil 2007. *Sosehol* [Neverwhere]. Ford. Pék Zoltán. Agave Kiadó, Budapest.
- Martin, George R. R. 2005. *A Feast for Crows*. Bantam Dell, New York.
- Martin, George R. R. 2005. *Varjak lakomája* [A Feast for Crows]. Ford. Pétersz Tamás. Alexandra, Pécs.
- Martin, George R. R. 2010. *Varjak lakomája* [A Feast for Crows]. Ford. Novák Gábor. Alexandra, Pécs.
- Pratchett, Terry 1992. *Lords and Ladies*. Gollancz, London.
- Pratchett, Terry 2007. *Hölgyek és urak*. [Lords and Ladies]. Ford. Farkas Veronika. Delta Vision, Budapest.
- Simmons, Dan 1990. *The Fall of Hyperion*. Doubleday Foundation, New York.
- Simmons, Dan 2002. *Hyperion bukása* [The Fall of Hyperion]. Ford. Békési József. Cherubion, Debrecen.
- Simmons, Dan 2011. *Hyperion bukása* [The Fall of Hyperion]. Ford. Huszár András. Agave Kiadó, Budapest.
- Tepper, Sheri S. 2007. *The Margarets*. HarperCollins, New York.
- Tepper, Sheri S. 1983–1986. *The True Game* [*The Song of Mavin Manyshaped*. Ace, New York, 1985; *The Flight of Mavin Manyshaped*. Ace, New York, 1985; *The Search of Mavin Manyshaped*. Ace, New York, 1985; *King's Blood Four*. Ace, New York, 1983; *Necromancer Nine*. Ace, New York, 1983; *Wizard's Eleven*. Ace, New York, 1984; *Jinian Footseer*. Tor, New York, 1985; *Dervish Daughter*. Tor, New York, 1985; *Jinian Star-eye*. Tor, New York, 1986].
- Yolen, Jane 1992. *Briar Rose*. Tor, New York.
- Yolen, Jane 2010. *Csipkerózsa* [Briar Rose]. Ford. F. Nagy Piroska. Metropolis Media, Budapest.

Hivatkozott irodalom

- FARKAS TAMÁS 2007. A tulajdonnevek fordíthatóságáról és napjaink fordítási hibáiról, közsók és tulajdonnevek példáján. *Névtani Értesítő* 29: 167–188.
- HERTELENDY RÉKA 2011. Fordítói kihívások és megoldások a magyar nyelvű Harry Potter-kötetekben. *Névtani Értesítő* 33: 133–145.
- HORVÁTH VIVIEN 2015. A személy- és állatnevek rendszere, funkciója és fordíthatósága A tűz és jég dala című fantasy ciklusban. *Névtani Értesítő* 37: 49–66.

- KELLERMANN VIKTÓRIA 2015. *Vaják? Lengyel fantasy – magyar piacon*. Elhangzott a Zsáner, pop, kultúra konferencián 2015. április 17-én.
- SOHÁR ANIKÓ 2012. *Cupido vagy Amor?* Leíró fordítástudományi elemzés a Magyar Írószövetség SF Irodalmi Szakosztályának május 16-i estjére készült tizennégy fordításról. http://lfg.hu/wp-content/uploads/2012/05/sohar_forditas_elemzes.pdf (2015. 09. 10.)
- SOHÁR ANIKÓ 2015. A pusztába kiáltott szó. Sheri S. Tepper. *Tiszatáj* 69/10: 86–92.

SOHÁR ANIKÓ
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

**ANIKÓ SOHÁR, To translate or not to translate?
A literary translator's dilemmas of proper names with respect to speculative fiction**

The paper attempts to list the dilemmas proper names present to literary translators based on the author's own and others' literary translations. There is no consistent rule governing whether or not to translate proper names in Hungarian. Generally names embedded in the text are dealt with according to the client's requirements, the context and the literary translator's resources. This is the case even if a name does not simply serve as an identifier, to separate an entity unambiguously, but has significant meaning, refers to something important or contributes to the overall ambience. There are arguments for and against the translation of proper names; using the originals is time-saving, cost-efficient and makes reference to the original easier, while translation provides the reader with extra information, to say nothing of the 'magical vibes' of the name, the evoked feeling of unfamiliarity or familiarity, the atmosphere produced by it. As every case differs, a translator must take all significant factors into consideration and make a decision that will greatly influence the reception of a literary work. Although it may seem logical to expect consistency within a work, series or oeuvre, the paper attempts to show why consistency in dealing with proper names is something a literary translator aspires to, but never fully achieves.